

AK PARTİ DÖNEMİ SÜNNİ VE ALEVİ ZAZALARIN SEÇMEN DAVRANIŞLARI

Murat KAÇER¹, Yılmaz BİNGÖL²

Geliş: 05.12.2017 Kabul: 02.04.2018

DOI: 10.29029/busbed.362173

Öz

Bu çalışma Türkiye’de yaşayan Zazaların AK Parti döneminde mezhepsel farklılıkları çerçevesinde siyasal davranışlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada AK Parti iktidarı süresince 2002 – 2017 yılları arasında yapılan genel ve yerel seçimler (belediye başkanlığı; il genel meclisi üyeliği, belediye meclisi üyeliği), referandumlar ve cumhurbaşkanlığı seçim sonuçları doğrultusunda Sünni ve Alevi Zazaların seçmen davranışları incelenmiştir. Çalışmanın amacı ve kapsamı düşünülerek Sünni ve Alevi Zazalarını temsilen nüfusunun çoğunluğu Sünni Zazalardan oluşan Bingöl ile Alevi Zazaların nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu Tunceli illeri seçilmiştir. Çalışmanın bulguları değerlendirildiğinde; Sünni Zazalar tüm genel ve yerel seçimlerde AK Parti’ye; Alevi Zazalar ise sol partilere ve etnik Kürt partilerine oy vermiştir. Referandumlarda Sünni Zazalar AK Parti’nin ve dolayısıyla hükümetin tercihi doğrultusunda “Evet” oyu kullanırken; Alevi Zazalar “Hayır” demiştir. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise Sünni Zazalar AK Parti’nin adayı, aynı zamanda eski genel başkanı olan Recep Tayyip Erdoğan’ı tercih ederken, Alevi Zazalar büyük çoğunlukla etnik Kürt hareketinin adayı Selahattin Demirtaş’a oy vermişlerdir.

Anahtar Kelimeler: *Siyasal Katılım, Seçmen Davranışları, Alevi Zazalar, Sünni Zazalar, Türkiye*

- 1 Arş. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, muratkacer@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6076-3403>.
- 2 Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ybingol@yahoo.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9077-6798>.

VOTER BEHAVIOR OF SUNNI AND ALEVİ ZAZAS DURING THE AK PARTY ERA

Abstract

This study aims to examine the political behavior of Zazas living in Turkey in the frame of their sectarian differences during the AK Party era. The voting behavior of Sunni and Alevi Zazas in general and local elections (municipal presidency, provincial council membership, municipal council membership), referendums and presidential election results between 2002 and 2017 were examined during this period. Considering the purpose and scope of the work, Tunceli was chosen as the representative of Turkey's Alevi Zazas and Bingöl as Turkey's Sunni Zazas. This study is concluded as follows: In all general and local elections, Sunni Zazas voted for the AK Party; Alevi Zazas voted for the leftist parties and ethnic Kurdish parties. In the referendums, while Sunnis Zazas voted "yes" in favor of the AK Party and therefore the government; Alevi Zazas voted "no". In the presidential elections, Sunni Zazas voted for Recep Tayyip Erdoğan, who is also a candidate for the AK Party and also its former chairman, while Alevi Zazas voted for Selahattin Demirtaş, the candidate of the ethnic Kurdish movement, for the most part.

Keywords: Political Participation, Electoral Behavior, Alevi Zazas, Sunni Zazas, AK Party

Giriş

Siyasal katılım, demokrasinin en önemli unsurlarından bir tanesidir. Demokrasinin niteliği toplumun siyasal katılım süreçlerine katılım düzeyleri ile doğru orantılıdır. Toplumdaki siyasal çatışma boyutları (*political cleavages*) seçmenin toplumsal katılım ve siyasal davranışlarını etkilemektedir. Bu bağlamda dinî ve mezhepsel farklılıklar da siyasal çatışma boyutlarından bir tanesi olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye’de yaşayan Zazaların AK Parti döneminde mezhepsel farklılıkları çerçevesinde siyasal davranışlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada halen sürmekte olan AK Parti iktidarı süresince 2002 – 2017 yılları arasında yapılan genel ve yerel seçimler (belediye başkanlığı; il genel meclisi üyeliği, belediye meclisi üyeliği), referandumlar ve cumhurbaşkanlığı seçim sonuçları doğrultusunda Sünni ve Alevi Zazaların seçmen davranışları incelenmiştir.

Bu çerçevede Sünni Zazaların yoğunlukla yaşadığı Bingöl ile Alevi Zazaların yoğunlukla yaşadığı Tunceli illerinin seçim sonuçlarına dayanan sayısal ve siyasal veriler kullanılarak farklı mezhepsel kimliklere sahip olan Zazaların siyasal tercihleri üzerinden bir analiz yapılmıştır. Türkiye Zazalarının oldukça farklı bir coğrafyada yaşaması, Bingöl’de yaşayan tüm Zazaların Sünni olmaması ve Tunceli’de yaşayan tüm Zazaların da Alevi olmaması Zazalar ile ilgili genellenebilir sonuçlara

ulaşmamızı zorlaştırmaktadır. Bu sınırlılıklara rağmen, Alevi-Sünni mezhepsel farklılığın en belirgin şekilde görüldüğü Bingöl ve Tunceli Zazaları üzerinde yapılacak karşılaştırmalı seçim sonuçları analizi, AK Parti döneminde mezhepsel kimliklerin Sünni ve Alevi Zazaların siyasal davranış üzerindeki etkisini görmek açısından anlamlıdır.

Çalışma, toplam üç ana bölümden oluşmaktadır. Kuramsal ve kavramsal çerçevenin çizildiği ilk ana bölümde öncelikle siyasal katılım ve oy verme davranışları kavramları üzerinde durulacaktır. İkinci altbölümde Zazalar; etnisite, dil, mezhep, kültür ve yaşadıkları coğrafya çerçevesinde ele alınacaktır. Çalışmanın ikinci ana bölümünde Türkiye İstatistik Kurumu ve Yüksek Seçim Kurulu verileri kullanılarak; 2002-2017 yıllarını kapsayan AK Parti döneminde yapılan 2002, 2007, 2011, Haziran 2015 ve Kasım 2015 genel seçimleri; 2004, 2009 ve 2014 yerel seçimleri; 2007, 2010 ve 2017 yıllarında yapılan referandumlar ile 2014 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin sonuçlarının sayısal verileri ortaya konulacaktır. Üçüncü ve son bölümde bu veriler ışığında AK Parti döneminde Sünni ve Alevi Zazaların seçmen davranışları, bu dönemdeki siyasi aktörlere dönük tutum ve yaklaşımları üzerine genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Kavramsal Çerçeve

Seçmen Davranışları

Siyasal katılım genel olarak demokrasinin, özelde de temsili demokrasinin vazgeçilmez unsurudur. Demokrasinin niteliği toplumun siyasete katılım düzeyleri ile doğrudan orantılıdır. Demokratik toplumlar aynı zamanda katılım kültürünün baskın olduğu toplumlar olarak da nitelendirilir. Seçmen davranışları, siyasal davranışlar ve siyasal katılım ile yakından ilişkilidir. Siyasal katılım bir siyasal davranış şekli olarak kabul edilirken oy verme en yaygın siyasal katılım türü olarak sınıflandırılır. Siyasal davranışlar bireylerin sadece siyasete dair eylemlerini değil, aynı zamanda siyasi sistemden beklentilerini de inceleyen bir disiplindir. Siyasal katılım ise bireylerin siyasal sistem içinde doğrudan veya dolaylı biçimde yöneticilerin seçimleri de dâhil olmak üzere kendileriyle ilgili alınan kararları etkilemeyi içeren siyasal davranışların bütünüdür.

Siyasal katılım; düzeyi, şekli, içeriği ve sonucu bağlamında sınıflandırılır. Bu çerçevede siyasal katılım, olağan ve olağandışı olmak üzere ikili bir sınıflandırmaya tabi tutulur. Olağan siyasal katılım; oy verme, seçim kampanyalarına katılma, topluluk aktiviteleri gibi kurumsal faaliyetleri ve davranışları kapsar. Olağandışı siyasal katılım ise yasal gösteri ve mitingler, protestolar, grevler gibi legal ve illegal eylemleri ifade eder (Verba, Nie & Kim, 1978: 51-54).

Bilgi ve bilişim teknolojisindeki gelişmeler, özellikle sosyal medya ve anlık iletişim araçlarının gelişmesi siyasal katılımın sınıflandırma düzeyini etkilemiştir. Bu anlamda eski sınıflandırmaların yeni koşulları ve mevcut gelişmeleri karşılamadığını belirtmek gerekir. Bugün tek bir fotoğraf karesi, 140 karakterli bir tweet ya da 6 saniyelik bir Vine siyasal kurum, kuruluş ve kişileri yapılan iş ve işlemlerden dolayı açıklama yapmaya, politika değiştirme veya düzeltmeye zorlamaktadır. Bazı durumlarda ilgili kişilerin bürokratik veya politik konumlarını dahi yitirmeleri de söz konusu olmaktadır.

Siyasal katılmanın en tipik ve yaygın hali oy verme davranışdır. Oy verme davranışı büyük bir maliyeti olmayan; fakat çok geniş ve önemli sonuçlar doğuran, bireyi siyasal sisteme bağlayan, aynı zamanda siyasal sistemi de meşrulaştıran bir aktivite olarak tanımlanır (Verba, Nie & Kim, 1978: 51-54; Dalton, 2008: 39). Oy verme davranışlarına dönük çalışmalar 1940'lardan itibaren başlamıştır. Bu çalışmalarda insanları oy vermeye ve oy vermekten kaçınmaya iten dinamikler ele alınmış, çeşitli kavramsallaştırmalarla oy verme davranışı açıklanmaya çalışılmıştır. Genel olarak oy verme davranışlarını inceleyen çalışmalar üç farklı grupta toplanır. Columbia Okulu sosyolojik bir yaklaşımla oy verme davranışını sosyal ve sınıfsal bir dinamiğe bağlar. Bu yaklaşımda insanların sosyo-ekonomik durumları, yaşadıkları mekânlar, sınıfları temel değişkenler olarak ele alınmaktadır. Sosyo-ekonomik koşullar farklı sınıflar yaratır, bu sınıflar da kendilerini temsil ettiğini düşündüğü partilere oy verir. Sosyolojik yaklaşım bu alandaki ilk çalışmaların başlangıcı olması nedeniyle önemlidir.³

Oy verme davranışlarına yönelik diğer önemli ekol Michigan Okulu'dur. 1952 ve 1956 yıllarında Amerika'da gerçekleştirilen anket çalışmalarına dayanan bu yaklaşım oy vermenin sosyo-psikolojik faktörlerle yakından ilgili olduğunu iddia eder. İnsanların uzun yıllar bir siyasi partiye duydukları bağlılığı/aidiyeti ifade etmek için kullanan "parti kimliği" kavramı bu yaklaşım tarafından geliştirilmiştir.⁴ Oy verme davranışları ile ilgili rasyonel tercih kuramının ortaya koyduğu ekonomi temelli yaklaşımlar da kayda değerdir. Bu yaklaşımda seçmen rasyonel tercihler yapan bir varlık olarak düşünülür, oy verme fayda-maliyet değerlendirilmesi sonucu doğan bir olgu olarak kabul edilir. Bu yaklaşıma göre seçmen genel çıkarları çerçevesinde oy kullanır. Seçmen oy vermenin kendisi için faydalı olacağını dü-

3 Columbia Okulu'nun bu konudaki ayrıntılı analizleri için bkz. Paul Felix Lazarsfeld, Bernard Berelson, Hazel Gaudet, *The People's Choice: How The Voter Makes Up His Mind in A Presidential Campaign*. 1968; B.R. Berelson, P.F. Lazarsfeld and McPhee, W.N. *Voting: A Study Of Opinion Formation in a Presidential Campaign*, (Chicago: The University Of Chicago Press, 1954).

4 Michigan Okulu'nun bu konudaki ayrıntılı analizleri için bkz. A. Campbell, P.E. Converse, W.E. Miller, and D.E. Stokes, *The American Voter*, (New York: Wiley, 1960)

şünüyorsa, oy verme maliyetine katlanır; şayet oy vermenin kendisine bir getirisi olacağını düşünmüyorsa oy vermekten kaçınır.⁵

Zazalar: Etnisite, Dil, Mezhep, Kültür, Coğrafya

Zazalar ile ilgili etno-sosyolojik ve kültürel çalışmalarda Zazaların etnik kökenleri, yaşadığı coğrafya, inançları ve mitleri, yaşam tarzları ve ekonomik karakterleri, aşiret yapıları gibi konular incelenirken; dilbilimi yönünden Zazaca dilinin yapısı irdelenmiştir. Etno-sosyolojik açıdan Zazalar birbiriyle çelişen üç temel eksen üzerinden değerlendirilmektedir.

Bu eksenlerden ilki Zazaların Kürt olduğuna ilişkindir. On altıncı yüzyılın sonlarında yazılan ve Kürt tarihiyle alakalı ilk ve en önemli eserlerden biri olan Şerefname’de Zazalar Kürt olarak nitelendirilmektedir. Evliya Çelebi on yedinci yüzyılda yazdığı Seyahatname’sinde Zazaları yine Kürt olarak belirtmektedir (Bruinessen, 2001: 10). Ziya Gökalp de Kürtleri; Kurmanc, Zaza, Soran, Goran ve Lor olmak üzere beşli bir tasnife tabi tutarak Zazaların Kürt dairesi içerisinde değerlendirmek gerektiğini iddia etmiştir (Gökalp, 1992: 24). Benzer şekilde farklı yazarlar da Zazaların Kird, Kırmanc, Dımılı, Dımbılı gibi değişik adlarla adlandırılan Kürtler olduğunu belirtmektedir (Malmisanij, 1996: 4, Lezgin, 2016).

Zazaların etnik kökeniyle alakalı ikinci yaklaşım Zazaların Turani bir ırk, dolayısıyla Türk olduklarına ilişkindir. Bu iddia ilk olarak Cumhuriyet’in ilk yıllarında Hasan Reşit Tankut ve Nazmi Sevgen gibi resmi ideologlar tarafından ileri sürülmüştür (Tankut, 2000; Sevgen, 2003). Hasan Reşit Tankut aynı zamanda Türk Dil Kurumu’nun kurucularından olup Güneş Dil Teorisi ve Türk Tarih Tezi gibi resmi ideolojilere de teorik katkılar sağlamıştır. Zazaların Türk olduğuna dair iddialar son dönemde aralarında Türk milliyetçisi bazı akademisyenlerin olduğu kişiler tarafından da savunulmaktadır.⁶

Zazaların etnik kökeniyle alakalı üçüncü yaklaşım ise Zazaların başlı başına bir etnik grup olduğunu iddia eder. Bu yaklaşım sahipleri Zazaların Kürtlerin veya Türklerin bir kolu olduğu iddialarını reddeder, bunlardan ayrı ve bağımsız bir ırk olduğunu savunur. Bu anlayışa göre Zazalar başlı başına bir ulustur; Kürt değildir. Kökenleri ise, İran’da bulunan Deylem bölgesidir. Ayrıca Zazalar için kullanılan *Dımili* ifadesinin *Deylemice* anlamına geldiği de ifade edilmektedir (Yazıcı, 2012: 408-425, Karabulut, 2013: 122).

5 Rasyonel tercih kuramı ile ilgili ayrıntılı analizler için bkz. A. Downs, *An Economic Theory of Democracy*, (New York, NY: Harper and Row, 1957).

6 Bu bağlamda bkz. O. Türkdoğan, *Etnik Sosyoloji*, (İstanbul: Timaş Yay, 2006) 5. Baskı; H. Başbuğ, *İki Türk Boyu Zaza ve Kurmanclar*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1984; M. A. Çay, *Her yönüyle Kürt dosyası*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1993.

Zazalara dönük emik yaklaşımlar böyle bir mahiyet arz ederken Zazalar da kendilerini farklı tanımlamaktadır. Zazaların büyük bir kısmı kendisini Kürt olarak tanımlarken; Kürtlerden ayrı bir millet olduğunu iddia eden Zazalar da bulunmaktadır. Bu kimseler Zazaların Kürtlerin bir boyu olduğu iddiasının modern Kürt milliyetçiliğiyle ilintili olduğunu belirtip Zazacanın ayrı bir dil ve Zazaların da ayrı bir halk olduğunu savunmaktadır. 1980 askeri darbesinin ardından yurt dışına çıkan, Zazaların yaşadığı coğrafyayı tanımlamak için Zazaistan kavramını ilk kez kullanan ve Zaza aktivist kimliğiyle bilinen Ebubekir Pamukçu (1992), bu görüşün en önemli temsilcilerindendir. Ancak Zazaca konuşan ve Zazaların Kürt olduğunu belirten çok sayıda Zazanın da bu görüşü son dönemlerde yükselen Zaza milliyetçiliğinin bir tezahürü olarak değerlendirdiği ve reddettiğini belirtmek gerekir (Bruinessen, 2001: 110). Ayşe Hür, Zazaların bir kısmı ve Kurmanç Kürtlerin, Zazaların ayrı bir millet olduğu iddiasının devletin Kürtler arasında ayrılık meydana getirip Kürt siyasal hareketini parçalamaya yönelik “icat edilen” bir propaganda olduğuna inandıklarını; ancak devletin aslında ortaya çıkan yeni durumdan faydalandığını ileri sürer (Hür, 17/03/2013).

Zazalar yoğunluklu olarak Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, özellikle Fırat ve Murat nehirleri arasında kalan bölgede yaşarlar. Bu çerçevede Zazaların yoğunluklu olarak yaşadığı iller Adıyaman (Gerger), Bingöl (Merkez, Genç, Solhan, Karlıova, Kiğı, Adaklı, Yayladere, Yedisu), Bitlis (Mutki), Diyarbakır (Çermik, Çınar, Çüngüş, Dicle, Eğil, Ergani, Hani, Hazro, Kocaköy, Kulp ve Lice), Elazığ (Karakoçan, Maden, Arıcak, Palu, Kovancılar, Sivrice ve Alacakaya), Erzincan (Çayırlı, İliç, Kemah ve Tercan), Erzurum (Aşkale, Çat, Pasinler, Hımıs), Muş (Varto), Siirt (Baykan), Sivas (Kangal, Zara, Ulaş, İmranlı ve Divriği), Şanlıurfa (Siverek), Tunceli (Çemişgezek, Hozat, Mazgirt, Nazimiye, Ovacık, Pertek, Pülümür) olarak sayılabilir. Bu il ve ilçelerde yaşayan halkın tamamının Zaza olmadığını belirtmek gerekir (Çağlayan, 2016; Lezgin, 2016: 33; Kaya, 2014: 17).

Bingöl ve Tunceli, nüfuslarının çok büyük bir çoğunluğu Zazalardan müteşekkil iki il olarak öne çıkmaktadır. Nazmi Sevgen “Zazalık Bingöl'de bir tortu, fakat Dersim'de bir yığındır” der. Sevgen, Bingöl'ün Zazaların Anadolu'ya giriş kapısı olduğunu; Zazaların Bingöl'de kalıntılar bırakarak daha sonra Anadolu'nun içlerine doğru, özellikle Tunceli'ye (Dersim) gittiğini belirtir (Sevgen, 2003: 11)

Zazalar inanç bakımından genelde Alevi ve Sünni'dir. Sünni Zazalar Hanefi ve Şafii olmak üzere iki farklı mezhebe mensup olmakla birlikte çoğunluğu Şafii mezhebinin müntesibidir. Bunlar dışında Adıyaman'ın Gerger ilçesinde Zazaca konuşan az sayıda Süryani nüfus da mevcuttur. Sünni Zazalar yoğunlukla Bingöl, Elazığ, Diyarbakır, Siverek, Adıyaman, Aksaray, Mudki, Sason bölgelerinde yaşarken Alevi Zazalar yoğunlukla Tunceli, Sivas'ın Zara, Kangal, Ulaş ve Divriği

ilçeleri, Muş'un Varto ilçesi ve Bingöl'ün Tunceli'ye sınır Kiğı, Yayladere, Adaklı ve Yedisu'dan oluşan Kuzey ilçelerinde yaşamaktadır (Lezgin, 2016: 40).

Alevilerin dini inançlarıyla alakalı beş farklı görüş ileri sürülmektedir. İlk görüşe göre Aleviler gerçek Müslümanlardır. İkinci görüşe göre Alevilik çeşitli inanışların karışımıdır, sadece İslam değil; Zerdüştlük, Hristiyanlık gibi inançlardan da unsurlar barındırmaktadır. Üçüncü görüş Aleviliğin dinsel bir inanç değil Anadolu'ya has bir kültür, bir dünya görüşü, bir felsefe olduğunu savunur. Dördüncü görüşe göre Alevilik İslam dini içinde Sünni ve Şii'likten farklı; fakat onlar gibi bir mezheptir. Beşinci görüş ise Aleviliği Şii'lik ile özdeşleştirir (Oran, 2006: 54-55). Ebubekir Pamukçu, Zaza Aleviliğinin diğer Alevi gruplardan farklı olduğunu ileri sürer. Pamukçu'ya (1992: 14) göre Zaza Aleviliği; Şia inancı, Zerdüştlük ile Zaza gelenek ve göreneklerinin bileşiminden oluşurken, Türkmen Aleviliği; Şia inancı, Şamanizm ile Türk gelenek ve göreneklerinin bileşiminden oluşmaktadır.

Zazaların inançları farklılık gösterirken konuştukları diller için aynı şey söylene-
mez. Dil Tunceli'de "Kırmancki", Bingöl'de "Kırđki", Diyarbakır ve Şanlıurfa'da
"Dımılı", Elazığ'da Zazaki gibi farklı kavramlarla tanımlansa da aslında konuşulan
dil aynıdır. Bazı yöresel ağız ve şive farklılıkları olmakla birlikte Zazalar genel
olarak birbirlerini anlamakta zorluk çekmezler.

Araştırma

Amaç ve Kapsam

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de yaşayan Zazaların AK Parti dönemindeki siyasi tutum ve davranışlarını ile mezhepsel farklılıkların bu tutum ve davranışlar üzerindeki etkisini incelemektir.

Bu kapsamda AK Parti iktidarı süresince 2002 – 2017 yılları arasında nüfus-
sunun çoğunluğu Sünni Zazalardan oluşan Bingöl ile Alevi Zazaların nüfusun
çoğunluğunu oluşturduğu Tunceli illerinde yapılan genel ve yerel seçimler (bele-
diye başkanlığı; il genel meclisi üyeliği, belediye meclisi üyeliği), referandumlar
ve cumhurbaşkanlığı seçim sonuçları ele alınmıştır. Seçim sonuçları ekseninde
siyasi partilerin aldığı oranları karşılaştırmalı olarak değerlendirilerek, mezhepsel
farklılıkların oy tercihlerine yansımaları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Türkiye İstatistik Kurumu ve Yüksek Seçim Kurulu internet sayfalarında
Türkiye'de yapılan seçimlere katılım oranı, siyasi partilerin aldığı oy oranları
bulunmaktadır. Bu çalışmada da ilgili kurumların internet sayfalarında bulunan
veriler kullanılarak; 2002-2017 yılları arasında yapılan 2002, 2007, 2011, Haziran
2015 ve Kasım 2015 genel seçimleri; 2004, 2009 ve 2014 yerel seçimleri; 2007,

2010 ve 2017 yıllarında yapılan referandumlar ile 2014 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin sonuçları çıkarılmıştır. Bu istatistiksel veriler ışığında çözümleme ve değerlendirmeler yapılmıştır.

Sınırlılıklar

Bu çalışmada Tunceli ve Bingöl’de yapılan genel ve yerel seçimler (belediye başkanlığı; il genel meclisi üyeliği, belediye meclisi üyeliği), referandumlar ve cumhurbaşkanlığı seçim sonuçları kullanılmıştır. Bununla birlikte Bingöl nüfusunun tamamı Sünni Zazalardan oluşmadığı gibi Tunceli’de de sadece Alevi Zazalar yaşamamaktadır.

1965 yılına kadar yapılan nüfus sayımlarında vatandaşların etnik kimliklerine yönelik sorular da sorulmakta, bu bilgiler ışığında Türkiye’deki etnik grupların sayısı, yaşadığı coğrafya gibi önemli konularda bir fikir edinilmekteydi. 1965 yılından sonra bu uygulamanın kaldırılmasıyla birlikte bu alanda büyük bir boşluk ve belirsizlik ortaya çıkmıştır. Türkiye’deki bireylerin etnik kimliğine dair bu durum, yukarıda ifade edilen hususla bağlantılı olarak çalışmamızın başka bir sınırlılığını oluşturmaktadır. Bu nedenle Bingöl ve Tunceli’deki Zazaların oranını tam olarak tespit etmek mümkün değildir. Bununla birlikte Türkiye’de Zazalar ile yapılan çalışmalar (Çağlayan, 2016; Karabulut, 2013; Kaya, 2014; Lezgin, 2016; Malmisani, 1996) Bingöl ve Tunceli nüfusunun çoğunluğunun Zazalardan müteşekkil olduğunu belirtmektedir.

Bulgular

AK Parti Dönemi Türkiye’de Siyaset

AK Parti; 14 Ağustos 2001’de Millî Görüş geleneği, Anavatan Partisi ve Doğru Yol Partisi gibi merkez sağ kökenli isimlerin bir araya gelmesiyle eski İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın liderliğinde kurulmuştur. AK Parti, kuruluşunun üzerinden bir buçuk yıldan daha az bir süre geçtikten sonra 3 Kasım 2002 seçimlerinde tek başına iktidara gelmiştir.

AK Parti, iktidara geldikten sonra Avrupa Birliği (AB) ve küresel piyasayla uyumlu olarak özellikle serbestleştirme ve özelleştirme eksenli politikalarla ekonomi alanında önemli bir büyüme sağlamıştır. AB’ye üyelik süreci AK Parti döneminin ilk yıllarında önemli bir ivme kazanmış; üyelik için yapılan reform ve politikalar Türkiye’de demokratikleşme, insan hakları, Kürt sorunu gibi birçok alanda iyileşme ve ilerlemeye kaynaklık etmiştir.

Yapılan reformlar sonraki seçimlerin sonuçlarını da etkilemiş, AK Parti genel seçimlerde oy oranını artırarak tek başına iktidar olmayı sürdürmüştür. 2002 seçimlerinden sonra yapılan 2004 yerel seçimlerinde oy oranını %42’ye yükseltmiştir.

2007 milletvekilliği seçimlerinde AK Parti %46,58 oy oranı ile tekrar tek başına iktidar olmayı başarmıştır. 2011 genel seçimlerinde AK Parti'nin oy oranı yükselmeye devam ederek %50'ye yaklaşmıştır. Üst üste üç kez oy oranını artırarak tek başına iktidar olan AK Parti için 2015 genel seçimleri bir kırılma noktası olmuştur. Kürt hareketinin merkezi söylemler geliştirerek Türkiye'nin Batı illerinde de belli oranda destek kazanmasıyla birlikte 2015 Haziran seçimlerinde AK Parti'nin oy oranı yaklaşık %10 gerilerek %40,87'ye düşmüş ve tek başına iktidar olacak oranı elde edememiştir. Haziran 2015 seçim sonuçlarının hükümet kuracak bir formülle sonuçlanmaması, partilerin koalisyon kuracak bir uzlaşma geliştirememesi erken seçime gidilmesine neden olmuş ve 1 Kasım 2015 tarihinde yapılan seçimlerde AK Parti aldığı %49,50 oy oranı ile tek başına iktidar olmayı başarmıştır.

2004 yerel seçimlerinde belediye başkanlığı seçimlerinde %42 oy oranı elde eden AK Parti'nin 2009 seçimlerinde oy oranı %38,6'ya düşmüştür. 2014 yılında yapılan seçimlerde ise AK Parti'nin oy oranı tekrar artmış ve %43'e yükselmiştir.

AK Parti döneminde Türkiye siyasetine bakıldığında Tablo 1'de de görüldüğü gibi çok aktörlü siyasetin zayıfladığı görülmektedir. AK Parti döneminden önceki üç genel seçim sonucunda meclise giren parti sayısı beş iken 2002'de bu sayı ikiye düşmüş, 2007 ve 2011 seçimlerinde üç ve 2015 seçimlerinde de dört olarak gerçekleşmiştir. 2002 öncesinde meclise giren partilerin sayısı; %10 gibi Avrupa'daki en yüksek seçim barajının Türkiye'de bulunduğu düşünüldüğünde oldukça fazladır. AK Parti döneminde bu sayı yarı yarıya azalmıştır.

Tablo 1: Meclise Giren Partiler

Partiler	1991	1995	1999	2002	2007	2011	Haziran 2015	Kasım 2015
Meclise giren parti (%10 ve üstü)	5	5	5	2	3	3	4	4
%7 Oy oranı ve üstü	5	6	6	5	3	3	4	4

Türkiye siyasetinde aktör sayısındaki düşüş seçimleri ve seçimlere katılımı da anlamı hale getirmiştir. Bu nedenle 2002 ve 2015 yılları arasında yapılan seçimlere katılım Tablo 2'de görüldüğü gibi oldukça yüksek oranlarda gerçekleşmiştir. Katılımın seçimler için önemli hale gelmesi vatandaşları oy kullanmak için mobilize ve teşvik eden *Oy ve Ötesi* gibi sivil inisiyatiflerin ve ünlü sanatçı, yazarların oynadığı oy verme temalı reklamların ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir.

Tablo 2: Katılım Oranı (2002-2015)

Seçimler	2002	2007	2011	Haziran 2015	Kasım 2015
Katılım Oranı	79,1	84,25	83,2	83,92	85,2

AK Parti Döneminde Sünni ve Alevi Zazaların Siyasi Tercihleri

Genel Seçimler

AK Parti'nin iktidara geldiği 2002 seçimlerden bugüne geçen 15 yıllık süreçte 2002, 2007, 2011, Haziran 2015 ve Kasım 2015 olmak üzere beş genel seçim yapılmıştır.

2 Kasım 2002 yılında yapılan seçimler Türkiye genelinde %79,1 katılım oranı ile gerçekleşmiştir.⁷ Katılımın 78,3 olduğu Bingöl'de 2002 seçimleri sonucunda AK Parti %31,7; CHP %7,88; MHP %8,78; ANAP %0,94; DEHAP %22,2; DSP %0,79; DYP %6,52; Genç Parti %1 oranında oy almıştır. Bu oranlarla birlikte toplam üç milletvekilliğinin tamamını da AK Parti elde etmiştir. Tunceli seçim sonuçlarına bakıldığında ise katılım %74,3 olarak gerçekleşmiş ve AK Parti %6,67; CHP %24,6; MHP %9,85; ANAP %4,74; DEHAP %32,6; DSP %1,25; DYP %13,2; GP %0,76 oranında oy almıştır. Bu oranlarla birlikte iki milletvekilliğini de CHP kazanmıştır. Tek başına iktidara gelecek olan AK Parti ise Tunceli'den milletvekilliği kazanamamış ve Tunceli, Iğdır ile birlikte AK Parti'nin vekil çıkaramadığı iki ilden biri olmuştur.

22 Temmuz 2007 seçimlerinde %46,58 oy oranı ile AK Parti tekrar tek başına iktidar olacak oranı elde etmiştir. Bununla birlikte bir önceki seçime göre oyu artmasına rağmen seçim sistemine bağlı olarak AK Parti'nin sandalye sayısı düşmüştür. Bu seçimde CHP %20,88 ve bir önceki seçimde meclis dışında kalan MHP ise %14,27 oranında oy almıştır. Bu seçimlerde etnik Kürt hareketi baraj altında kalmamak için, kendi partileri DTP ve ÖDP, EMEP ve SDP gibi sol partilerin desteğiyle "Bin Umut Adayları" isminde 60 kişilik bağımsız vekil blokuyla seçimlere girmiş ve 1,334,518 oy ve % 3,84 oranı ile 22 sandalye kazanmıştır. Bu seçimde Bingöl'de neticelere bakıldığında AK Parti %71,1; CHP %4,1; MHP %2,5. ve bağımsız adayların oluşturduğu Kürt hareketi %14,3 oranında oy almıştır. AK Parti bu seçimlerde Bingöl'de oyunu artırarak %71,1 oranında oy almış ve bir önceki

7 Metin içinde geçen siyasal parti kısaltmalarının açıklaması: AK Parti (Adalet ve Kalkınma Partisi); CHP (Cumhuriyet Halk Partisi); MHP (Milliyetçi Hareket Partisi); DSP (Demokratik Sol Parti); ANAP (Anavatan Partisi); DYP (Doğru Yol Partisi); DEHAP (Demokratik Halk Partisi); DTP (Demokratik Toplum Partisi); EMEP (Emek Partisi); ÖDP (Özgürlük ve Dayanışma Partisi); HDP (Halkların Demokratik Partisi); SDP (Sosyalist Demokrasi Partisi)

seçimde olduğu gibi toplam üç milletvekilliğinin tamamını kazanmıştır. Tunceli’ye baktığımızda AK Parti %12,3; CHP %16,6; MHP %6,4 ve bağımsız adaylardan oluşan Kürt hareketi % 27 oranında oy almıştır. Tunceli’de iki milletvekilliğini de bağımsız adaylar kazanmıştır. AK Parti Türkiye’deki en düşük oy oranını (%12,27) Tunceli’de; en yüksek oy oranını da (%71,12) Bingöl’de almıştır.

12 Haziran 2011 seçimlerinde AK Parti aldığı %49,83 ile oy oranını artırarak üçüncü kez iktidar olmayı başarmıştır. Bu seçimlerde CHP %25,98, MHP %13,01 oy oranı elde etmiştir. Bir önceki seçimde bağımsız vekiller stratejisiyle meclise girmeyi başaran etnik Kürt hareketi aynı stratejiyi bu seçimlerde de uygulamış ve yine küçük sol partilerin desteğiyle Emek, Demokrasi ve Özgürlük Bloku olarak 64 adayla girdiği seçimlerden 36 sandalye kazanmıştır. Bu seçimlerde Bingöl’de AK Parti %67,1; CHP %3,1; MHP %1,3, bağımsızlardan oluşan Kürt hareketinin oy oranı ise %23,9’dur. Daha önceki iki seçimde Bingöl’ün üç olan milletvekilliğinin tamamını elde eden AK Parti bu seçimlerde iki sandalye elde etmiş, kalan bir sandalyeyi ise Kürt hareketinin desteklediği bağımsız aday kazanmıştır. Tunceli seçimlerinde ise AK Parti %15,8; CHP %57,5; MHP %2,1 oy oranı elde etmiştir. Yine bağımsızlardan oluşan etnik Kürt hareketini oyu ise %22,2 olmuştur. Tunceli’nin sahip olduğu iki milletvekilliği böylece CHP tarafından kazanılmıştır. AK Parti %15,8 oy oranıyla Türkiye’deki en düşük oy oranını Tunceli’de almış ve Tunceli, Iğdır, Hakkari ile birlikte vekil çıkaramadığı üç ilden birisi olmuştur.

7 Haziran 2015 tarihinde yapılan seçimlerde tek başına iktidar olacak oranı yakalayan parti çıkmamıştır ve böylece 2002 yılından beri devam eden tek parti iktidarı yasal olarak bitmiştir. 2014 yılında Recep Tayyip Erdoğan’ın Cumhurbaşkanı seçilmesi nedeniyle bu seçimlere Ahmet Davutoğlu’nun liderliğinde giren AK Parti %40,87 oy oranı elde etmesine rağmen hükümet kuracak çoğunluğu sağlayamamıştır. Bu seçimlerde önceki iki seçimde “bağımsız aday bloku” stratejisini uygulayan etnik Kürt hareketi, CHP dışında hemen hem tüm sol partilerin desteğiyle HDP çatısı altında seçime girerek aldığı %13,12 oran ve 80 vekillik ile Cumhuriyet dönemi yasal Kürt hareketinin en büyük başarısını elde etmiştir. Bingöl’de seçimin sonucuna bakıldığında AK Parti %46,9; CHP %1,2; HDP 41; MHP %2,8 oranında oy almıştır. Bir önceki seçimlerde olduğu gibi Bingöl’ün üç milletvekilliğinden ikisini AK Parti, birini de HDP kazanmıştır. Tunceli’de ise seçimlerde AK Parti %10,6; CHP %20,6; HDP %60,9; MHP %5,9 oranında oy almıştır. Bu oranlarla birlikte Tunceli’deki iki milletvekilliğini de HDP kazanmıştır.

Haziran 2015 seçim sonuçlarının hükümet kuracak bir formülle sonuçlanmaması, partilerin koalisyon kuracak bir uzlaşma geliştirememesi nedeniyle 1 Kasım 2015 tarihinde erken seçim yapılmıştır. Bir önceki seçimde tek başına iktidar olmayı başaramayan AK Parti bu seçimlerde %49,50 oy oranı ile tek başına iktidar olmuş ve altı aylık belirsizlik dönemi kapanmıştır. Etnik Kürt partisi HDP bu seçimlerde

de benzer liste ile girmiş ve oy oranı %13,12'den %10,76'ye düşmesine rağmen 59 vekille meclise girmeyi başarmıştır. Bingöl seçim sonuçlarına bakıldığında AK Parti %64,6; CHP %1,4; HDP 29,5 oy oranı elde etmiştir. Son iki seçimde olduğu gibi Bingöl'deki 3 sandalyeden ikisini AK Parti, birini de HDP kazanmıştır. Tunceli'de ise AK Parti %11,7; CHP %28,2; HDP %55,9 oy oranına ulaşmıştır. Tunceli'de HDP çok az bir farkla iki sandalyeden birini CHP'ye kaptırmış ve böylece iki sandalye CHP ile HDP arasında paylaşılmıştır.

Tablo 3: Genel Seçimler (2002-2017)

Genel Seçimler	2002						2007						2011						2015 Haziran						2015 Kasım					
	Türkiye		Bingöl		Tunceli		Türkiye		Bingöl		Tunceli		Türkiye		Bingöl		Tunceli		Türkiye		Bingöl		Tunceli		Türkiye		Bingöl		Tunceli	
	Oran	Oran	Vekil	Oran	Vekil	Oran	Vekil	Oran	Vekil	Oran	Vekil	Oran	Vekil	Oran	Vekil	Oran	Vekil	Oran	Vekil	Oran	Vekil	Oran	Vekil	Oran	Vekil	Oran	Vekil	Oran	Vekil	
Katılım	79	78	3	74,3	2	84	84	3	78	2	83	82	3	82	2	84	80	3	84	2					79	3	81	2		
AK Parti	34	32	3	7	0	47	71	3	12	0	50	67	2	16	0	41	47	2	11	0	50	65	2	12	0					
CHP	19	8	0	25	2	21	4	0	17	0	26	3	0	58	2	25	1	0	21	0	25	1	0	28	1					
HDP	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	13	41	1	61	2	11	30	1	56	1					
MHP	8	9	0	10	0	14	3	0	6	0	13	1	0	2	0	16	3	0	6	0	12			0	0	0				
ANAP	5	1	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEHAP	6	22	0	33	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
DSP	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
DYP	10	7	0	13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
GP	7	1	0	1	0	3	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Diğer	4	19	0	2	0	8	16	0	61	2	8	26	1	23	0	3	6	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	

Kaynak 1: TÜİK; <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/menusecim.zul>

Yerel Seçimler

AK Parti döneminde Türkiye'de; 2004, 2009 ve 2014 olmak üzere üç yerel seçim yapılmıştır. Bu seçimlerde belediye başkanlığı, il genel meclis üyeliği, belediye meclis üyeliği ve muhtarlıklar için oy kullanılmıştır.

Belediye Başkanlığı Seçimleri

28 Mart 2004 yılında yapılan seçimler; AK Parti'nin 2002 yılından beri devam eden yaklaşık bir buçuk yıllık iktidarının atmosferinde gerçekleşmiştir. Bingöl'de

13 olan belediye başkanlığından 9 tanesini (%69,2) oyların %37,1'ini alan AK Parti; birer tanesini de (%7,7) DYP, CHP, SP ve bağımsız aday kazanmıştır. DYP %10,6; CHP %5,8; SP %19,5 ve bağımsız aday da %1,5 oranında oy alarak birer belediye başkanlığı elde etmiştir. Tunceli'de ise sayısı 10 olan belediye başkanlığından 5 tanesini (%50) oyların %19,8'ini alan AK Parti; üç tanesini (%30) oyların %22,7'sini alan CHP ve birer belediye başkanlığını (%10) da SHP ve bağımsız aday kazanmıştır. SHP %17,9; bağımsız aday ise %22,6 oranında oy alarak birer belediye başkanlığı elde etmiştir.

Tablo 4: 28 Mart 2004 Belediye Başkanlığı Seçimleri

		28 Mart 2004								
		Katılım Oranı	Başkanlık sayısı	AK PARTİ	DYP	CHP	SHP	SP	MHP	BĞMSZ
Türkiye	Oy Oranları (%)	73,3	-	40,2	9,4	20,7	4,7	4,8	10,1	1
	Başkanlık Sayısı	-	3193	1750	388	467	64	63	247	52
Bingöl	Oy Oranları (%)	71,1		37,1	10,6	5,8	17,2	19,5	1,5	1,5
	Başkanlık Sayısı		13	9	1	1		1		1
	Başkanlık Sayısı Oranı (%)	0	100	69,2	7,7	7,7	0	7,7	0	7,7
Tunceli	Oy Oranları (%)	67,9	-	19,8	6,9	22,7	17,9		0,4	22,6
	Başkanlık Sayısı	-	10	5	-	3	1			1
	Başkanlık Sayısı Oranı (%)	-	100	50	0	30	10	0	0	10

Kaynak 2: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/VeriTabanlari.do?vt_id=34&ust_id=110

29 Mart 2009 yerel seçimlerinde. Bingöl'de 13 olan belediye başkanlığından 7 tanesini (%54) oyların %41,3'ünü alan AK Parti; iki tanesini (%15,3) oyların %23,2'sini alan SP ve birer tanesini de (%7,7) DTP, CHP, DP ve bağımsız aday kazanmıştır. DTP %22,9; CHP %1,7; DP %4,6 ve bağımsız aday %0,6 oranında oy alarak birer belediye başkanlığı elde etmiştir. Tunceli'de ise sayısı 10 olan belediye başkanlığından 3 tanesini (%30) oyların %25'ini alan bağımsız adaylar; ikişer tanesini (%20) AK Parti, CHP, EMEP ve bir belediye başkanlığını (%10) da oyların %20,7'sini DTP kazanmıştır. CHP %20; AK Parti %25 ve EMEP %2,7 oranında oy alarak ikişer belediye başkanlığı elde etmiştir.

Tablo 5: 29 Mart 2009 Belediye Başkanlığı Seçimleri

		29 Mart 2009								
İl		Katılım Oranı	Başkanlık sayısı	DTP	CHP	DP	SP	AK PARTİ	EMEP	BĞMZ
Türkiye	Oy Oranları	84,2		5,1	24,7	3,6	5,4	38,6	0,05	0,7
	Başkanlık Sayısı	-	2931	97	513	151	80	1453	2	45
Bingöl	Oy Oranları	80,9		22,9	1,7	4,6	23,2	41,3		0,6
	Başkanlık Sayısı	-	13	1	1	1	2	7		1
	Başkanlık Sayısı Oranları (%)	-	100	7,7	7,7	7,7	15,3	54		7,7
Tunceli	Oy Oranları	81		20,7	20	0	0,2	25	2,7	25
	Başkanlık Sayısı	-	10	1	2	0	0	2	2	3
	Başkanlık Sayısı Oranları (%)	-	100	10	20	0	0	20	20	30

Kaynak 3: TÜİK; http://www.tuik.gov.tr/VeriTabanlari.do?vt_id=34&ust_id=110

12/11/2012 tarihli ve 6360 sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un geçici ikinci maddesiyle birlikte nüfusu 2.000'in altında olan belediyelerin tüzel kişiliklerinin kaldırılmasıyla hem Bingöl'de hem de Tunceli'de belediye sayısı azalmıştır. Bingöl'de 13 olan belediye sayısı Genç ilçesine bağlı Çaytepe ve Servi Belde belediyelerinin kapatılmasıyla birlikte 11'e, Tunceli'de ise 10 olan belediye sayısı Mazgirt'e bağlı Akpazar belde belediyesinin kapatılmasıyla birlikte dokuzaya düşmüştür. 20014 yerel seçimlerinde. Bingöl'de 11 olan belediye başkanlığından 7 tanesini (%63,6) oyların %55,3'ünü alan AK Parti; iki tanesini (%18,2) oyların %2, 1'ini alan CHP ve birer tanesini de (%9,1) DP ve SP kazanmıştır. DP %0,5 ve SP %14,1 oranında oy alarak birer belediye başkanlığı elde etmiştir. Tunceli'de ise sayısı 9 olan belediye başkanlığından 4 tanesini (%44,4) oyların %30,7'sini alan CHP; iki tanesini (%22,2) BDP ve birer belediye başkanlığını (%11,1) da TKP, AK Parti ve ÖDP kazanmıştır. AK Parti

%15,6; TKP %4,2 ve ÖDP %1,2 oranında oy alarak birer belediye başkanlığı elde etmiştir. AK Parti'nin Tunceli'de aldığı belediye başkanlığı sayısında ciddi düşüş göze çarpmaktadır. Ayrıca, Tunceli'de 2014 yerel seçimlerinin en ilginç yönlerinden biri olarak Türkiye'de ilk kez Komünist Parti belediye başkanlığı kazanmıştır. Fatih Mehmet Maçoğlu Ovacık ilçesinde TKP'nin belediye başkanlığı adayı olarak girdiği seçimleri kazanmıştır.

Tablo 6: 30 Mart 2014 Belediye Başkanlığı Seçimleri

		30 Mart 2014										
İl		Katılım Oranı	Başkanlık sayısı	TKP	AK PARTİ	DP	ÖDP	SP	BDP	CHP	MHP	BĞMZ
Türkiye	Oy Oranları	89,2		0	43,1	0,7	0	2,8	4,2	26,4	17,7	0,2
	Başkanlık Sayısı	-	1364	1	804	14	1	28	99	229	169	5
Bingöl	Oy Oranları	84,2		0	55,3	0,5	0	14,1	20,9	2,1	1,3	0
	Başkanlık Sayısı	-	11	0	7	1	0	1	0	2	0	0
	Başkanlık Sayısı	-	100	0	63,6	9,1	0	9,1	0	18,2	0	0
	Başkanlık Oran (%)	-										
Tunceli	Oy Oranları	83,4		4,2	15,6	0	1,2	0,3	30,1	30,7	1,4	10,2
	Başkanlık Sayısı	-	9	1	1	0	1	0	2	4	0	0
	Başkanlık Sayısı Oran (%)	-	100	11,1	11,1	0	11,1	0	22,2	44,4	0	0

Kaynak 4: TÜİK; http://www.tuik.gov.tr/VeriTabanlari.do?vt_id=34&ust_id=110

Belediye başkanlığı seçimlerinde AK Parti için ilginç sonuçlar söz konusudur. Kurulduğunda itibaren hiçbir seçimde milletvekili çıkaramayan; hatta bazı seçimlerde Türkiye'deki en düşük oy oranlarını Tunceli'de alan AK Parti belediye başkanlıklarından bazılarını kazanmaktadır. Özellikle 2004 seçimlerinde AK Parti, belediye başkanlıklarının yarısını kazanmış ve CHP'den daha fazla sandalye elde etmiştir. AK Parti özelinde yerel seçimler ile genel seçimler arasındaki bu farklılığın nedeni Tunceli'de belli oranda bulunan Sünni nüfus ile devlet görevlilerinden kaynaklanmaktadır. Özellikle Çemişgezek, Pertek ve Mazgirt ilçelerinde Sünni Zazalar da Alevi Zazalarla beraber yaşamaktadır (Gültekin, 2010). Zaten AK Parti'nin yerel seçimlerdeki desteği de bu ilçelerden kaynaklıdır.

İl Genel Meclisi ve Belediye Meclisi Üyeliği Seçimleri

2004 il genel meclisi üyeliği seçimlerinde Bingöl'de AK Parti %42,7, CHP %4,1, SHP %13, DYP %8,8 oranında oy alırken; Tunceli'de CHP %20,8, AK Parti %16,9, SHP %17,6, DYP %7,3, EMEP %5,5 ve bağımsızlar ise %18,7 oranında oy almıştır.

Tablo 7: İl Genel Meclisi Üyeliği (2004)

İl Genel Meclisi Üyeliği (2004)								
	Katılım Oranı	Üyelik sayısı	EMEP	AK PARTİ	DYP	CHP	SHP	BAĞIMSIZLAR
Türkiye	76,3	3208	0,1	41,7	10	18,2	5,2	0,7
Bingöl	75,6	22	0	42,7	8,8	4,1	13	4
Tunceli	71,6	17	5,5	16,9	7,3	20,8	17,6	18,7

Kaynak 5: TÜİK; http://www.tuik.gov.tr/VeriTabanlari.do?vt_id=34&ust_id=110

2009 il genel meclisi üyeliği seçimlerinde Bingöl'de AK Parti %42,4, CHP %3,3, DTP %20,7, SP %20,1 oranında oy alırken; Tunceli'de CHP %18,6, AK Parti %19,7, DSP %13,6, DTP %19,9, EMEP %7,3 oranında oy almıştır.

Tablo 8: İl Genel Meclisi Üyeliği (2009)

İl Genel Meclisi Üyeliği (2009)									
	Katılım	Üyelik sayısı	DSP	DTP	CHP	DP	SAADET PARTİSİ	AK PARTİ	EMEP
Türkiye	85,2	3281	2,9	5,7	23,1	3,8	5,2	38,4	0,1
Bingöl	80,2	22	0,6	20,7	3,3	3,9	20,1	42,4	0
Tunceli	81,2	17	13,6	19,9	18,6	0,7	0,2	19,7	7,3

Kaynak 6: TÜİK; http://www.tuik.gov.tr/VeriTabanlari.do?vt_id=34&ust_id=110

2014 il genel meclisi üyeliği seçimlerinde Bingöl'de AK Parti %57, CHP %2,5, BDP %21,6, oranında oy alırken; Tunceli'de CHP %32,1, AK Parti %14,5, BDP %28,2, TKP %8,9 oranında oy almıştır.

Tablo 9: İl Genel Meclisi Üyeliği (2014)

İl Genel Meclisi Üyeliği (2014)							
	Katılım	Üyelik sayısı	TKP	AK PARTİ	BDP	HDP	CHP
Türkiye (1)	88,6	1258	0,1	45,4	8	0,4	16,8
Bingöl	83,3	22	0,2	57	21,6	0	2,5
Tunceli	83,7	17	8,9	14,5	28,2	5,1	32,1

Kaynak 7: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/VeriTabanlari.do?vt_id=34&ust_id=110

2004 belediye meclisi üyeliği seçimlerinde Bingöl'de AK Parti %38,3, CHP %6,1, SHP %16,9 DYP %10,8, SP %19,1 oranında oy alırken; Tunceli'de CHP %25,6, AK Parti %22,7, SHP %26,9, DYP %8,4 oranında oy almıştır.

Tablo 10: Belediye Meclis Üyeliği (2004)

Belediye Meclis Üyeliği (2004)												
İl	Katılım Oranı	Üyelik sayısı	EMEP	DSP	ANAP	AK PARTİ	DYP	CHP	GP	SHP	SP	MHP
Türkiye	73,3		0,1	2	2,9	40,3	9,6	20,6	2,5	5	4,6	10,5
Bingöl	71	137	0	0,2	2,6	38,3	10,8	6,1	2,6	16,9	19,1	1,8
Tunceli	67,7	96	2,2	7,7	1,6	22,7	8,4	25,6	1,2	26,9	0	0,6

Kaynak 8: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/VeriTabanlari.do?vt_id=34&ust_id=110

2009 belediye meclisi üyeliği seçimlerinde Bingöl'de AK Parti %40,7, CHP %2,2, DTP %21,7, SP %24,2 oranında oy alırken; Tunceli'de CHP %22,4, AK Parti %25,6, TKP %10,1, DTP %25,2, EMEP %9,7 oranında oy almıştır.

Tablo 11: Belediye Meclis Üyeliği (2009)

Belediye Meclis Üyeliği (2009)													
İl	Katılım Oranı	Üyelik sayısı	ANAP	DSP	DTP	CHP	TKP	DP	SP	AK PARTİ	BTP	EMEP	BĞMZ
Türkiye	84,1		0,6	2,9	5,3	24,8	0	3,7	5,6	38,2	0,3	0,1	0,1
Bingöl	80,7	137	1,7	0,1	21,7	2,2	0	4,7	24,2	40,7	0,9	0	0,3
Tunceli	80,8	95	0,1	5,7	25,2	22,4	10,1	0,5	0	25,6	0	9,7	0,7

Kaynak 9: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/VeriTabanlari.do?vt_id=34&ust_id=110

2014 belediye meclisi üyeliği seçimlerinde Bingöl'de AK Parti %54,6 CHP %1,5, BDP %21,4, SP %13,6 oranında oy alırken; Tunceli'de CHP %31,1, AK Parti %16,4 BDP %32,5, TKP %12,4 oranında oy almıştır.

Tablo 12: Belediye Meclis Üyeliği Seçimleri (2014)

Belediye Meclis Üyeliği (2014)											
İl	Katılım Oranı	Üyelik sayısı	TKP	AK PARTİ	DP	ÖDP	SP	BDP	BTP	HDP	CHP
Türkiye	89,1		0,1	42,9	0,7	0,1	2,8	4,2	0,2	2,1	26,3
Bingöl	84	119	0,3	54,6	0,4	0	13,6	21,4	0,4	0	1,5
Tunceli	83,3	87	12,4	16,4	0	0,9	0,8	32,5	0	4,6	31,1

Kaynak 10: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/VeriTabanlari.do?vt_id=34&ust_id=110

Referandumlar

AK Parti döneminde 2007, 2010 ve 2017 yıllarında farklı anayasa değişiklikleri için halk oylamasına gidilmiştir.

2007 yılında konusu “Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi” olan ve Türkiye genelinde %69 Evet oranıyla sonuçlanan referandumun Bingöl özelinde sonuçlarına bakıldığında *Evet* oranı %95,8 gibi Türkiye genelinin çok üzerinde bir netice elde edilmiştir. Tunceli’ye bakıldığında ise *Evet* oranı %35, *Hayır* oranı ise %65’tir. Bu bağlamda Sünni Zazalar 2007 referandum konusunu kabul ederken, Alevi Zazalar ret etmiştir.

Tablo 13: 2007 Referandum Sonuçları

2007 Referandumu	Seçmen Sayısı	Katılım Oran	Evet		Hayır	
			Sayı	Oran	Sayı	Oran
Bingöl	107289	79,9	101439	95,8	4433	4,2
Tunceli	34200	62,1	11639	35	21598	65

Kaynak 11: TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/menuhalk.zul>

2010 yılında konusu “yüksek yargı organlarının yeniden düzenlenmesi” olan ve Türkiye genelinde %57,88 Evet oranıyla sonuçlanan referandumun Bingöl özelinde sonuçlarına bakıldığında *Evet* oranı %95,3 gibi yine önceki halk oylamasına yakın Türkiye genelinin çok üzerinde bir netice elde edilmiştir. Tunceli’ye bakıldığında ise *Evet* oranı %19, *Hayır* oranı ise %81’dir. Bingöl, %95,8 Evet Oranı olan Ağrı’dan sonra en fazla *Evet* oyu çıkan ikinci il olmuştur. Türkiye genelinde ise en yüksek *Hayır* oyu Tunceli’de çıkmıştır. Bu referandumun Sünni ve Alevi Zazalar özelinde bu anlamda dikkat çekici bir özelliği vardır.

Tablo 14: 2010 Referandum Sonuçları

2010 Referandumu	Seçmen Sayısı	Katılım oranı (%)	Evet		Hayır	
			Sayısı	Oranı (%)	Sayısı	Oranı (%)
Bingöl	118552	76.9	110167	95.3	5484	4,7
Tunceli	37918	67.2	7072	19.0	30188	81.0

Kaynak 12: TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/menuhalk.zul>

2017 yılında konusu “Anayasa’da 18 maddelik bir değişiklik” olan ve Türkiye genelinde %51,41 *Evet* oranıyla sonuçlanan referandumun Bingöl özelinde sonuçlarına bakıldığında *Evet* oranı %72,57; Tunceli’de ise *Evet* oranı %19,59, *Hayır* oranı ise %80’41’dir. Bingöl’de Sünni Zazalar, önceki yıllarda çok ciddi bir psikolojik eşik olan %90’ların üzerinde *Evet* oyu verirken, bu referandumda oran %70lere düşmüştür. Türkiye genelinde ise en yüksek *Hayır* oyu bir önceki referandumda olduğu gibi Tunceli’de çıkmıştır.

Tablo 15: 2017 Referandum Sonuçları

2017 Referandumu	Seçmen Sayısı	Katılım	Evet		Hayır	
			Sayı	Oran	Sayı	Oran
Bingöl	136868	78.28	95954	72.57	36011	27.43
Tunceli	50898	83.73	9864	19.59	40469	80.41

Kaynak 13: TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/menuhalk.zul>

Cumhurbaşkanlığı Seçimi

Türkiye’de 2007 yılından önce, Cumhurbaşkanlığı Meclis üyeleri tarafından yedi yıllığına seçilmekteydi. 2007 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle birlikte Cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından beş yıllığına seçilmesi usulü benimsendi.

Bu değişiklikten sonra cumhurbaşkanının halk tarafından ilk kez seçilmesi 2014 yılında olmuştur. 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimi için üç kişi aday olmuştur. Adaylardan ilki, dönemin başbakanı ve AK Parti adayları Recep Tayyip Erdoğan, ikincisi muhalefet partileri CHP ve MHP tarafından desteklenen Ekmeleddin İhsanoğlu ve üçüncü aday da HDP adayları Selahattin Demirtaş’tı. Türkiye genelinde Erdoğan’ın %51,79; İhsanoğlu’nun %38,44 ve Demirtaş’ın %9,76 oranında oy aldığı seçimlerde Erdoğan ilk turda seçimi kazanarak halk tarafından seçilen ilk cumhurbaşkanı olmuştur. Bu seçimde Bingöl’de Erdoğan %65, Demirtaş %30,6 ve İhsanoğlu %4,4 oranında oy almıştır. Tunceli’de ise Demirtaş %52,2, İhsanoğlu %33,4 ve Erdoğan %14,4 oranında oy almıştır. Erdoğan, Türkiye genelindeki en düşük oy oranını Tunceli’de almıştır.

Tablo 16: 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi	Katılım oranı (%)	RECEP TAYYİP ERDOĞAN		SELAHATTİN DEMİRTAŞ		EKMELEDDİN MEHMET İHSANOĞLU	
		Sayı	(%)	Sayı	(%)	Sayı	(%)
Yurt içi toplam	77	20670826	51,7	3914359	9,8	15434167	38,6
Bingöl	74,6	79538	65	37380	30,6	5388	4,4
Tunceli	67,2	5979	14,4	21746	52,2	13897	33,4

Kaynak 14: TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/cumhursecim.zul?>

Genel Değerlendirme ve Sonuç

2002 seçimleriyle birlikte Türkiye siyaseti nitelik ve nicelik açısından oldukça farklılaşmıştır. Öncelikle çok aktörlü bir yapıya sahip siyasette aktörlerin sayısı değişime uğramıştır. ANAP ve DYP gibi geçmişte tek başına veya ortaklaşa iktidar olan merkez sağ partileri siyasal varlığını; 2002 öncesi koalisyon hükümetini kuran merkez sol partisi DSP ise siyasal etkinliğini kaybetmiştir. Böylece sağ AK Parti’de, sol ise CHP’de tahkim edilmiş ve pekişmiştir. Bunun yanı sıra siyasal başarı anlamında dalgalı bir çizgiye sahip milliyetçi MHP ile dünyada ve Türkiye’deki gelişmelere bağlı olarak siyasal meşruiyetini elde eden ve sık sık kapatılmalarından dolayı farklı isimler altında yasal olarak örgütlenmeye başlayan etnik Kürt hareketine ait siyasal partiler de bu dönemde Türkiye siyasetinin şekillenmesinde rol oynamıştır.

Bahsedilen dönemde Sünni ve Alevi Zazaların, sayısında düşüş olan ve bir anlamda kendi kulvarlarında ve kutuplarında muhkem hale gelen siyasi aktörlere yaklaşımı, kısaca siyasal davranışları ve tutumları da bu politik tablo dahilinde değerlendirilmelidir.

AK Parti döneminde yapılan genel seçimlere bakıldığında, 2002 sonrası dönemde Sünni Zazalar, Türkiye toplumunun tercihiyle orantılı bir şekilde AK Parti’yi desteklemiştir. Bingöl’de oldukça yüksek oy oranları elde eden AK Parti bazı seçimlerde Türkiye’deki en yüksek oy oranına Bingöl’de ulaşmıştır. AK Parti, ilk dönemlerde Bingöl’deki üç vekilliği de almayı başarmıştır. İlerleyen süreçte özellikle 2011 ve sonrasında AK Parti’nin Kürt sorununa dönük olumlu politikalarıyla Türkiye genelinde ve Bingöl özelinde de yasal Kürt hareketinin güçlenmesiyle birlikte AK Parti’nin oy oranında düşüş yaşanmış ve daha önce üç olan milletvekili sayısı izleyen dönemlerde ikiye düşmüştür. CHP’nin AK Parti döneminde Bingöl’de oldukça rijid ve marjinal hale geldiğini söylemek mümkündür. Cumhuriyet’in

kurucu partisi CHP, AK Parti döneminin başlarında %5-7 aralığında Sünni Zazalardan destek görürken; bu oran gittikçe düşmüş ve Kasım 2015'te yapılan son seçimlerinde aldığı %1,4 oy oranıyla Bingöl'de bir anlamda Sünni Zazaların desteğini tamamen kaybetmiştir. Etnik Kürt hareketi ise AK Parti döneminde farklı merkezi politikalar izlemiştir. 2002 yılında DEHAP tarafından temsil edilen etnik Kürt hareketi, 2007 ve 2011 yıllarında baraj altında kalmamak için bağımsız vekil adaylarıyla seçimlere girmiştir. 2015 sonrasında ise tekrar parti olarak seçimlere katılmıştır. AK Parti döneminde Bingöl'de seçim yarışı AK Parti ile etnik Kürt hareketi arasında olmuştur.

Genel seçimlerde; Alevi Zazaların oyları ise sol ve etnik Kürt hareketi arasında paylaşılmıştır. Aleviliği baskın kimlik unsuru gören ve Kürtlüğe büyük ölçüde önem vermeyen Zazalar, CHP şahsında sol kesimi, Aleviliği baskın kimlik unsuru olarak gören ve Kürt ulusal kimliğine de büyük ölçüde önem veren ve bu iki kimliği belli ölçüde bağdaştıran Zazalar ise politik alanda ana akım Kürt hareketini tercih etmiştir.⁸ Böylece sayısı iki olan milletvekilliği de bu bloklar arasında paylaşılmıştır. Ülkeyi tek başına yöneten AK Parti ise ülke genelindeki en düşük oy oranlarını Tunceli'de almış ve girdiği hiçbir seçimde Tunceli'den vekil çıkaracak orana ulaşmamıştır.

Belediye başkanlığı seçimlerine bakıldığında; Bingöl'de AK Parti'nin aldığı oy oranları gittikçe artmasına rağmen aldığı belediye sayısında düşüş yaşanmıştır. AK Parti 2004 seçimlerinde 13 olan belediyelerden 9 tanesini (%69,2) aldığı halde sonraki 2009 seçimlerinde 7 tanesini (%54), 2014 seçimlerinde de 11 belediyelerden 7 tanesini (%63,6) almıştır. AK Parti'nin oy oranı %30'lardan %50-55 üzerine çıkmasına rağmen aldığı başkanlık sayısı azalmıştır. AK Parti döneminde belediye başkanlığı seçimlerinde CHP'ye bakıldığında, 2004 ve 2009 seçimlerinde birer belediye başkanlığını elde ederken 2014 seçimlerinde ise bu sayı ikiye yükselmiştir. Genel seçimlerde AK Parti'nin en önemli rakibi olan etnik Kürt hareketinin ise belediye başkanlığı seçimlerinde Bingöl'de çok etkin olmadığı görülmektedir. 2014 seçimlerinde birçok yerde önemli oranda oy alan BDP Bingöl'de hiç belediye başkanlığı elde edememiştir. Genel seçimlerin aksine belediye başkanlığında görülen farklılık ve değişikliklerde, yerel yönetim birimlerinin işleyişinde etkili olan toplumsal gruplar arasındaki etkileşim ve mücadelenin payı söz konusudur. Bir belde veya belediyede güçlü bir aşiret mensubunun adaylığı halinde genel seçimlerde hiç vekil çıkaramadığı halde CHP veya başka bir partinin belediye başkanlığını kazanması mümkündür.

Tunceli'de belediye başkanlığı seçimlerine bakıldığında ise; Tunceli'de AK Parti'nin genel seçimlerde hiç vekil çıkaramadığı halde 2004 seçimlerinde 10

8 Cuma Çiçek, *Ulus, Din, Sınıf: Türkiye'de Kürt Mutabakatının İnşası*, s. 122-123

olan belediyelerden 5 tanesini (%50) aldığı görülmektedir. 2009 seçimlerinde bu sayı 2'ye düşmüş (%20), 2014 seçimlerinde de ise AK Parti 1 belediye başkanlığı kazanmıştır. Bu dönemde belediye başkanlığı seçimlerinde CHP'ye bakıldığında, CHP 2004 ve 2009 seçimlerinde 3 ve 2 belediye başkanlığını elde ederken 2014 seçimlerinde bu sayı dörde çıkmıştır. Tunceli'de genel seçimlerde CHP'nin en önemli rakibi olan etnik Kürt hareketinin ise belediye başkanlığı seçimlerinde CHP'den daha etkin olduğu görülmektedir. 2014 seçimlerinde CHP 4 belediye başkanlığını alırken BDP sadece 2 başkanlık kazanmıştır. Ayrıca Türkiye'de ilk kez Komünist parti adayı Tunceli'de belediye başkanlığı seçimini kazanmıştır. Bu, Alevi Zazaların siyasi tercihlerinin Türkiye'deki geleneksel akımdan da ayrık nitelikler barındırdığını göstermesi açısından önemlidir. Belediye başkanlığı seçimleri her iki il için değerlendirildiğinde milliyetçi MHP'nin bu dönemde yapılan hiçbir seçimde başkanlık kazanmadığı görülmektedir.

Bu dönemde yapılan il genel meclisi üyeliği ve belediye meclisi üyeliği seçimlerinde partilerin genel seçimlerde aldığı oy oranlarına yakın oranlarda destek gördüğü görülmektedir. Bu bağlamda il genel meclisi ve belediye meclisine üye seçiminde Bingöl'de Sünni Zazalar yoğunluklu olarak AK Parti'den yana oy kullanırken; Tunceli'de Alevi Zazaların desteği CHP ve etnik Kürt partisi arasında bölünmüştür.

Sünni ve Alevi Zazaların referandum sürecinde seçmen davranışları oldukça ilginçtir. Özellikle 2007 ve 2010 seçimlerinde en yüksek *Evet* oyları Bingöl'de çıkarken; bu dönemde yapılan referandumlara en düşük destek ve dolayısıyla en yüksek *Hayır* oranları Tunceli'de çıkmıştır. Bu, hükümetin merkezi ve genel politikalarının ve yasa yapım sürecinin Sünni Zazalar nezdinde yüksek oranda kabul görünürken; Alevi Zazalar tarafından benimsenmediğini göstermektedir. Bu, Sünni ve Alevi Zazaların genel olarak AK Parti'ye olan bakışını da bir anlamda resmetmektedir.

Bu dönemde yapılan ilk ve tek Cumhurbaşkanlığı seçiminde Sünni Zazalar dönemin başbakanı ve AK Parti döneminin de en güçlü aktörü olan Recep Tayyip Erdoğan'ı desteklemiştir. Alevi Zazalar ise Erdoğan'a Türkiye'deki en düşük desteği vermiş ve etnik Kürt hareketinin adayı Selahattin Demirtaş'ı desteklemiştir.

Sonuç olarak, AK Parti döneminde Sünni Zazalar tüm genel ve yerel seçimlerde AK Parti'yi; Alevi Zazalar ise sol partilere ve etnik Kürt partilerine oy vermiştir. Referandumlarda Sünni Zazalar AK Parti'nin ve dolayısıyla hükümetin tercihi doğrultusunda "*Evet*" oyu kullanırken; Alevi Zazalar "*Hayır*" demiştir. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise Sünni Zazalar AK Parti'nin adayı, aynı zamanda eski genel başkanı olan Recep Tayyip Erdoğan'ı tercih ederken, Alevi Zazalar büyük çoğunlukla etnik Kürt hareketinin adayı Selahattin Demirtaş'a oy vermişlerdir.

Kaynakça

- Başbuğ, H. (1984), *İki Türk Boyu Zazalar ve Kurmançlar*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
- BBC Türkçe, Türkiye'deki Referandumlar ve Katılım Oranları, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39614996>
- Bingöl, Y. (2009). "Siyaset ve Güven İlişkisi: Bingöl İli Örneğinde 1950-2007 Genel Seçimleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 1-27
- Bruinessen, M. V. (2001), *Kürtlük, Türklük, Alevilik-Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadeleleri*. 3. Baskı, Çev. Hakan Yurdakul, İstanbul: İletişim Yayınları
- Campbell, A. Converse, P.E. Miller, W.E. And Stokes, D.E. (1960). *The American Voter*; New York: Wiley
- Çağlayan, E. (2016). *Zazalar: Tarih, Kültür ve Kimlik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üni. Yayınları
- Çiçek, C. (2015). *Ulus, Din, Sınıf, Türkiye'de Kürt Mutabakatının İnşası*, İstanbul: İletişim
- Dalton, R. J. (2008) *Citizen Politics, Public Opinion And Political Parties in Advanced Industrial Democracies*, 5th Ed. Cq Press, Washington
- Downs, A. (1957). *An Economic Theory of Democracy*, New York: Harper And Row
- Gökalp, Z. (1992), *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*, İstanbul: Sosyal Yayınlar
- Hür, A. (2013). "Alevistan, Zazaistan ve Kürdistan", *Radikal Gazetesi*, 17/03/2013, (erişim: 10 Aralık 2016)
- Karabulut, S. (2013). *Zazalar: Tarihi, Kültürel ve Sosyal Yapı*, İzmit: Altın Kalem Yayınları
- Kaya, M. (2014). *Zaza Kürtler*, (çev. Mehmet Sabri Akgönül, Kenan Atas), İstanbul: Rupel Basım Yayın
- Lezgin, R.(2016). *Toplumsal Kürt Gruplarından Zazalar*, Diyarbakır: Roşna
- Malmisanij (1996). *Kurd, Kırmanc, Dımlı veya Zaza Kürtleri*, , İstanbul: Deng Yayınları
- Oran, B. (2006). *Türkiye'de Azınlıklar*, 3. Baskı, İstanbul: İletişim
- Pamukçu, E. (1992). *Dersim Zaza Ayaklanmasının Tarihsel Kökenleri*, İstanbul: Yön
- Sevgen, N. (2003). *Zazalar ve Kızılbaşlar*, 2. Baskı, Ankara: Kalan Yay
- Tankut, H. R. (2000). *Zazalar Üzerine Sosyolojik Tetkikler*, Ankara: Kalan Yay
- Türkdoğan, O. (2010). *Türk Toplumunda Zazalar ve Kürtler*, İstanbul: Timaş, 11. Baskı, 2010
- Türkiye İstatistik Kurumu, Milletvekili Seçim İstatistikleri, (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1061)
- Verba, S. Nie, N. H. & J.-O.Kim (1978). *Participation and Political Equality: A Seven-Nation Comparison*, Chicago: University Of Chicago Press
- Yazıcı, M. (2012). "Aleviliğe Etnik Yaklaşımlar: Zazalar-Alevilik İlişkisi" (2012), I. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu (04-06 Mayıs 2012), Bingöl Üniversitesi Yayınları, Bingöl, S.408-425
- Yeğen, M. (1999). *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*, İstanbul: İletişim
- Yüksek Seçim Kurulu, <https://sonuc.ysk.gov.tr/module/GirisEkrani.jsf>